

6-10-2019

BIOLOGY OF WEEDS

Suluv Sullieva
Termez State University

Kurbanalijon Zokirov
Termez State University

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

Sullieva, Suluv and Zokirov, Kurbanalijon (2019) "BIOLOGY OF WEEDS," *Scientific Bulletin of Namangan State University*: Vol. 1 : Iss. 2 , Article 170.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol1/iss2/170>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific Bulletin of Namangan State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

BIOLOGY OF WEEDS

Cover Page Footnote

???????

Erratum

???????

БЕГОНА ЎТЛАРНИНГ БИОЛОГИЯСИ.

Суллиева Сулув Хуррамовна
Зокиров Қурбоналижон Ғайбулло ўғли,
Термиз давлат университети.

Аннотация: ушбу мақолада кузги буғдой даласидаги бир йиллик бошоқли бегона ўтлар ва икки паллали бегона ўтларнинг айрим вакиллари бартараф этиш бўйича фикрлар билдирилган.

Калит сўзлар: кузги буғдой, бегона ўтлар, бир паллали ўсимлик, гербицид, буғдойзор, ҳосилдорлик.

БИОЛОГИЯ СОРНЯКОВ

Суллиева Сулув Хуррамовна
Зокиров Қурбоналижон Ғайбулло ўғли
Термезский государственный университет

Аннотация: в этой статье описывается идея уничтожения годового урожая озимой пшеницы и некоторых из двухседелных незнакомцев

Ключевые слова: озимая пшеница, сорняки, березовый завод, гербицид, пшеница, фертильность

BIOLOGY OF WEEDS

Суллиева Сулув Хуррамовна
Зокиров Қурбоналижон Ғайбулло ўғли
Termez State University.

Abstract: This article describes the idea of destroying the annual harvest of winter wheat and some of the two-seat strangers

Key words: winter wheat, weeds, birch plant, herbicide, wheat, fertility

Ўзбекистон Республикасини ижтимоий-иқтисодий ривожланиш бўйича мамлакатимиз Президенти томонидан 2017-2021 йилларга мўлжалланган Ҳаракатлар стратегияси қабул қилинди. Ҳаракатлар стратегиясига мувофиқ халқимизнинг турмуш даражасини яхшилаш, уларни озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш муҳим ўрин эгаллайди. Олиб борилган тадқиқотларимиз шуни кўрсатмоқдаки, кузги буғдой даласидан тортиб, маданий экинларнинг бошқа турлари экилган майдонларда ҳам бегона ўтларнинг кўплаб турларини учратиш умкин.

Бугунги кунда таълим, ишлаб чиқариш, илмий соҳаларга ва қатор соҳаларга инновация кириб бормоқда. Шу муносабат билан фермерларнинг иқтисодий жамғармасига зарар етказмаслик мақсадида бегона ўтларга ва касаллик келтириб чиқарувчи зараркунандаларга қарши ерни ишлаш қайтида гербицидлар қўлланил-са, бегона ўтлар миқдори жуда кам миқдорда униб чиқади, шу билан бирга зараркунандалар миқдори ҳам камади [1.1.а.21], [3.76].

Аввалги тадқиқот тажрибаларимизда бегона ўтларга қарши гербицидларни 2 муддатда қўллашни тавсия этганмиз. Чунки кеч кузда ўзининг ҳаёт фаолиятини бошлаб, эрта баҳорда вегетация даврини тўхтатадиганлари, эрта баҳорнинг ўзида униб чиқиб, ўсиш, ривожланиш фазалари жадал борадиган буғдой билан рақобатга кириша оладиган бегона ўтлар, баҳор фаслининг ўрталарида униб чиқиб, баҳорнинг охирида, ёки ёз фаслининг биринчи ярмида ҳаёт фаолиятини тўхтатадиган, ёзнинг биринчи ярмида униб чиқиб, кузнинг биринчи ярмида ҳаёт фаолиятини тўхтадиганлари мавжуд.

Кейинги тажрибаларимиз шуни кўрсатмоқдаки, ёпиқ майдонларда, иссиқхо-наларда етиштириладиган сабзавот эkanларидан мўл ҳосил олишда, шу майдонлар-га экинлар касалликларини йўқотиш, зараркунандаларига қарши курашиш, мўл ҳосил олиш учун турли муддатларда ўғитлар бериш ҳам бегона ўтларнинг йўқолишига олиб келади[3.70]. [3.32], [2.4].

Шундай бегона ўтлар борки, вегетация даврини эрта бошлаб, кеч кузда тугатадиган турлари ҳам бор.

Юртбошимиз томонидан ҳар бир соҳага инновация кириб бориши, фермер хўжаликларига ҳам тадбиқ этиш вақти келганлигини қайд этилди.

Кузги буғдой даласида икки паллали бегона ўтлар бир йиллик бошоқли бегона ўтларнинг ниҳоятда кўпайиб бориши Сурхон-Шеробод воҳасининг суғориладиган, ўтлоқи-тақир тупроқлари минтақасида тажриба тадқиқот ишлари олиб борилди[3.52], [3.18].

Гербицидлар ва бошқа кимёвий воситаларининг бир-бирлари билан аралаштириб сепилганда самарадорлик даражаси юқори бўлишлиги олимлар томонидан эътироф этилган.

Бу бегона ўтлар майса билан бароварига ривожланиб, деярли бир вақтда пишиб етилади. Буғдой дони билан бир хил катталиқда ва оғирлиқда бўлган ёввойи сули каби бегона ўтлар уруғини ажратиш жуда қийин бўлганлиги сабабли уруғлик билан аралашиб кўпайиб бораётир. Шунинг учун ҳам кузги буғдой даласидаги бегона ўтларни уруғланмасдан вегетация даврида экологик соф гербицидлар воситасида бартараф этиш долзарб аҳамиятга эга.

Ҳозиргача ўтказилган тажрибаларда гранстар гербициди воситасида фақат 2 паллали бегона ўтларни, пумосупер гербициди орқали бир йиллик бошоқли бегона ўтларни бартараф этиш имкониятлари кузатилди. Далалардаги бегона ўтларга курашиш билан боғлиқ бўлган масалаларни ҳал этиш мақсадида Сурхон-Шеробод воҳасининг суғориладиган ўтлоқи тақир тупроқлари минтақасида тажриба ишлари олиб борилмоқда. Ушбу бегона ўтлар айрим далаларда жуда зич, айрим далаларда эса жуда сийрак бўлсада, улар вақтида йўқотилмаса келгуси йиллари кенг майдонларга тарқалиб кетади. Лекин, айрим фермер деҳқон хўжаликлари Крошка ва бошқа буғдой навлари даласида бегона ўтлар кўпайиб, ҳосилдорликка таъсир кўрсатмоқда. Бундай нохуш ҳолатлар сабабларини ўрганишимиз жараёнида қуйидагилар аниқланди[1.1.б.13].

Буғдойзорларда бир йиллик бошоқли бегона ўтларни ёввойи сули (оқбош) бир йиллик 2 паллали бегона ўтлардан бартараф этишнинг энг мақбул йўллари ишлаб чиқиш мақсадида тадқиқот ишлари олиб борилмоқда[1.1.а.17].

Бу тадқиқот ишлари асосий кутилаётган натижаларни олиб бориш мақсадида қилинган ишлар: иқтисодий самарадорликни кўтариш, иқтисодий кўрсаткичларни янада яхшилаш мақсадида бегона ўтларга қарши улар униб чиққан кунидан бошлаб, кузги буғдойнинг озика майдонига, унинг танасида кўплаб касалликларнинг келиб чиқишига сабабчи бўлади. Бундай ҳолатларнинг олдини олиш мақсадида бегона ўтларга қарши кўплаб, гербицидлар қўлланилиб келинмоқда, улардан биостар, далестар кабилар экологик тоза гербицидлар ҳисобланади. Бу гербицидлар атроф-муҳитга ўсимлик, ҳайвонот оламига, сув, тупроқ, атмосферага ҳеч қандай салбий таъсир кўрсатмайди.

Сурхон-Шеробод воҳасида жойлашган, Қизирик, Жарқўрғон, Шеробод, Музробод, Ангор ва Термиз туманларида суғориладиган ерларида етиштирилаётган кузги буғдойнинг дон ҳосилдорлигига жуда турлича. Бунинг асосий сабаби-ғаллазорларнинг бегона ўтлар билан ифлосланганлик даражаси ҳар хил эканлигидир.

Кузги буғдой ёзнинг биринчи ярмида ўсиб, ривожланганлиги сабабли унинг ҳосилдорлигига бошоқли ва икки паллали бегона ўтларнинг зарари кўпроқ бўлишлиги аниқланди. Ушбу гуруҳларга мансуб бўлган бегона ўтлар майса билан бир вақтда ривожланиб, аксарият ҳолларда устунлиги кузатилиб, сув, озуқа, ёруғлик режимини бузади ҳамда ҳосилни йиғиштириб олишга ҳалақит бериши билан бирга донга аралашиб, сифатини пасайтиради. Шу сабабли ҳам кузги буғдой далаларини баҳорги кезларда экологик соф ва самарали гербицидлар воситасида бегона ўтлардан тозаланишига эришиш долзарб масала ҳисобланади [1.1.а.13].

Ҳозиргача ўтказилган тажрибаларда “Гранстар” гербициди воситасида фақат икки паллали бегона ўтларни бартараф этиш усули ишлаб чиқилган бўлиб, ёввойи сули ва бошқа бошоқли бегона ўтларга қарши курашишнинг илмий-амалий асослари ишлаб чиқилмаган. Натижада охириги йилларда суғориладиган ерлада етиштирилаётган буғдойзорларда бошоқли бегона ўтлар тобора кўпайиб, ҳосилдорлик кескин пасайишига сабаб бўлмоқда.

Далалардаги бегона ўтларга қарши курашиш билан боғлиқ бўлган муаммоларни ҳал этиш мақсадида Сурхон-Шеробод воҳасининг суғориладиган, ўтлоқи-тақир тупроқлари минтақасида “Намуна” фермерлар уюшмасида дала тажрибалари ўтказилди.

Тажриба учун икки паллали бегона ўтларни бартараф этиш учун “Гранстар” (15 г/га) бошоқли бегона ўтларга қарши “Пумо супер” (1 л/ га) гербицидлари олиниб, улар алоҳида-алоҳида ва биргаликда аралаштириб, эритилиб 20 март ва 10 апрелда қўлланилди. Гербицидлар ва бошқа кимёвий воситаларнинг бир-бирлари билан аралаштирилиб сепилганида самарадорлиги юқори бўлишлиги бошқа олимлар томонидан ҳам ўрганилган бўлиб, “Гранстар” ва “Пумо супер” гербицидлари аралаштирилиб, бир марта қўлланиб икки паллали ва бошоқли бегона ўтларни бартараф этиш усули илк бор ўрганилмоқда.

Даладаги жами бегона ўтлар сони 1 м² майдончада 20 мартда аниқланганда, ўртача 120 донани ташкил этиб, унинг 58 таси икки паллали, 37 таси бошоқли, 25

таси ҳар иккига гуруҳга мансуб ва мансуб бўлмаган бошқа бегона ўтлардан иборат бўлди.

10 апрелда инақланганида уларнинг сони янада қўпайганлиги кузатилиб, 1 м² майдончадаги жами сони 164 дона бўлиб, унинг 81 таси кенг тарқалган икки паллали, 48 таси бошоқли ва қолгани бошқа турларга мансуб бўлган ҳамда икки паллали, бошоқли бегона ўтларнинг кам учрайдиган бошқа турларидан иборат бўлди. Кейинги кузатувларда бегона ўтлар сони деярли ўзгармаганлиги кузатилади.

Икки паллали ва бошоқли бегона ўтларни бартараф этишда қўлланилган гербицидларни танлаб таъсир этиш хусусиятини ҳисобга олиб, икки паллали бегона ўтларни бартараф этиш учун “Гранстар” (15 г/га), бошоқли бегона ўтларга қарши “Пумо супер” (1 л/ га) гербицидлари алоҳида- алоҳида ва биргаликда, аралаштири-либ, 20 март ва 10 апрелда қўлланилди. “Гранстар” гербициди икки паллали бегона ўтларга қарши 20 мартда қўлланилганида уларнинг турларига боғлиқ равишда 84-100 % гача нобуд қилиши кузатилиб, 10 апрелда қўлланилганида эса 90-95 % гача бартараф этиши кузатилди. Яъни, “Гранстар” гербициди 20 мартда қўлланилганида ёввойи тожихўроз ва дала ранг ўти 100, оқ шўра 85,7, татар олабутаси 87,5, хушбўй шўра 98,9, чумчуқ тили эса 81,5 % нобуд бўлди. Бироқ “Гранстар” гербициди 10 парелда қўлланилганидаги таъсири бирмунча юқори бўлиб, барча турдаги кенг тарқалган бегона ўтларнинг 90-100 фоизи нобуд бўлиши кузатилади.

Шунингдек, “Пумо супер” гербициди (1 л/ га) ёввойи сули ва бошқа бошоқли бегона ўтларга қарши 20 март қўлланилганида бундай бегона ўтларнинг 98,9-92,9 фоизини, 10 апрелда қўлланилганида бошоқли бегона ўтларнинг бирмунча бақувватлашганлиги сабабли 20 мартда қўлланилганидагига нисбатан таъсир этиш даражаси 1,7-1,2 %га пасайганлиги кузатилди. Ушбу кўрсаткич ўртача маълумот бўлиб, “Пумо супер” 20 мартда қўлланилганида ёввойи сулининг 14 тасидан 13 таси, итқўноқнинг 13 тадан 12 таси, шамакнинг 12 тадан 11 таси, 10 апрелда қўлланилганида эса 19 та ёввойи сулининг ўрта ҳисобда 17 таси, итқўноқнинг 16 тадан 15 таси, шамакнинг 13 тадан 12 таси нобуд бўлиши кузатилади.

Кузги буғдой даласидаги икки паллали ва бошоқли бегона ўтларга гербицидлар воситасида қарши курашишда “Пумо супер” (1 л/ га) ва “Гранстар” (15 г/га) гербицидларининг тегишли меъёрларини биргаликда аралаштирилиб, қўлланилиши юқори самара бериши кузатилади.

Икки паллали, бошоқли ва бошқа бегона ўтлар гербицидлар аралаштирилиб, биргаликда қўлланилганида бошқа турдаги бегона ўтларнинг нобуд бўлиши 20 мартда қўлланилганда 20 % ни ташкил этгани ҳолда, 10 апрелда қўлланилганида ушбу кўрсаткич 57,2 % га тенг бўлди.

Гербицидларнинг биргаликда қўлланилиши нафақат Сурхондарё вилояти, балки мамлакатимизнинг барча суғориладиган ерларида етиштирилаётган кузги буғдойни икки паллали ва бошоқли бегона ўтларнинг салбий таъсиридан сақлаб қолиб, мўл ва сифатли ҳосил етиштиришга ёрдам беради.

References:

1. Vasilchenko I. T., Pidotti O. A. Opredelitel sornyx rasteniy rayonov oroshaemogo zemledeliya. M.: «Kolos», 1970.-367 s.
2. Xamroev A. SH. va boshqalar. G'alla va sholini zararkunanda, kasalliklar va begona o'tlardan himoya qilish. O'zR Vazirlar Mahkamasi huzuridagi davlat kimyo komissiyasi. Toshkent, 1999. -71-85 b.
3. Vitsenko V.P., Kolyushnikov V.T. Primenenie pod kukuruзу jku i gerbitsidov. //J: «Ximizatsiya selskogo xozyaystva». №2, 1990.-71-72 s.
4. Vorobev G.YA. Ispolzovat ves arsenal sredstv v borbe s sornyakami. //J: «Zemledelie». №4, 1986.-11-12 s.
5. Sedelnikov M.P. Prekratit bezdumnuyu ximizatsiyu zemledeliya. //J: «Zemledelie». №10, 1990.-21-23 s.
6. Taskaeva A.G., Taskaev V.P. Opredelenie koeffitsienta vredonosnosti sornyakov. //J: «Zemledelie». №8, 1990.-73-75 s

УДК: 582.232:275.574.5.633